

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

LUQMON BO'RIXON IJODIDA TARIXIY MAVZUNING ISHLANISHI

Sevara Abdullayeva Umidjon qizi
Guliston davlat universiteti magistranti
abdullayevas0303@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Luqmon Bo‘rixon ijodida tarixiy mavzularning badiiy talqini ilmiy tahlil qilinadi. Yozuvchi o‘z asarlarida tarixiy voqealarni faqat aniq faktlar sifatida emas, balki ularni badiiy tarzda qayta talqin etgan. Maqolada asarlaridagi tarixiy haqiqatni aks ettirishdagi yondashuvlar, badiiy vositalar, dramatik struktura va qahramonlarning psixologik tahlili o‘rganiladi. Yozuvchi tarixiy shaxslarning ichki dunyosini tasvirlash orqali voqealarni chuqur psixologik va dramatik nuqtai nazardan ko‘rsatadi. Tarixiy faktlar va badiiy tasvirlarning uyg‘unligi, makon va zamonning badiiy talqini, shuningdek, qahramonlar orasidagi ichki konfliktlar orqali tarixiy jarayonlarning nozik jihatlari ochiladi. Shuningdek, maqolada Luqmon Bo‘rixon ijodida tarix va badiiylikning muvozanatini qanday saqlashga erishganligi, uning asarlarini adabiyotshunoslikda yangi uslubiy yondashuv sifatida tan olish zarurligi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Tarixiy mavzu, badiiy talqin, dramatik struktura, psixologik tahlil, tarixiy haqiqat, reallik va tasavvur, zamon va makon, qahramonlar xarakteri, adabiyotshunoslik, tarix va adabiyot uyg‘unligi.

Annotation: This article provides a scholarly analysis of the artistic interpretation of historical themes in Luqmon Bo‘rixon's works. The writer presents historical events not merely as factual occurrences but reinterprets them artistically. The article examines the approaches used to reflect historical truth in his works, artistic devices, dramatic structure, and psychological analysis of characters. By depicting the inner world of historical figures, the author presents events from a profound psychological and dramatic perspective. The harmony between historical facts and artistic depiction, the artistic interpretation of time and space, as well as the internal conflicts among characters, reveals the subtle nuances of historical processes. Additionally, the article highlights how Luqmon Bo‘rixon achieved a balance between history and artistry and emphasizes the necessity of recognizing his works as a new methodological approach in literary criticism.

Keywords: Historical theme, artistic interpretation, dramatic structure, psychological analysis, historical truth, reality and imagination, time and space, character portrayal, literary criticism, harmony of history and literature.

Kirish. Tarix va adabiyot o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik insoniyat tafakkurining rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Har bir millat o‘z o‘tmishini va uning qahramonliklarini adabiyotda aks ettirib, tarixiy voqealarga badiiy yondashib, ularni badiiy tasvirda saqlab qoladi. Luqmon Bo‘rixon ijodi o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzularni ishlashda o‘ziga xos o‘rin tutadi. U asarlarida tarixni nafaqat faktlar sifatida taqdim etish, balki voqealar va shaxslarning psixologik jihatlarni chuqurroq tahlil etish orqali, o‘quvchini tarixiy haqiqatni badiiy talqin etishga chaqiradi. Yozuvchi tarixiy mavzularni o‘rtaga qo‘yish orqali, ularni zamonaviy estetik talablar va badiiy uslublar orqali yoritadi. Luqmon Bo‘rixonning asarlaridagi tarixiy shaxslar va voqealar nafaqat tashqi reallik sifatida ko‘rsatiladi, balki

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

qahramonlarning ichki kechinmalari va ularning qarorlaridagi dramatik taranglik ham alohida o‘rin egallaydi. U tarixni faqat faktlar yig‘indisi sifatida emas, balki uning ichki kechinmalari va badiiy ifodasi orqali o‘quvchiga yangi bir badiiy haqiqatni taqdim etadi. Maqolada Luqmon Bo‘rixon ijodidagi tarixiy mavzularning badiiy talqini tahlil qilinadi. Yozuvchining tarixiy voqealarni qanday qilib badiiy tarzda qayta ishlashi, dramatik struktura va psixologik tahlil yordamida tarixiy shaxslarning ichki dunyosini tasvirlashi, voqealar o‘rtasidagi badiiy bog‘lanishni qanday amalga oshirganligi ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, uning asarlaridagi tarix va adabiyotning uyg‘unlashuvi, o‘tmish haqidagi tasavvurlarni yangicha shakllantirishda qanday rol o‘ynashi o‘rganiladi.

Adabiyotlar tahlili. Luqmon Bo‘rixon ijodida tarixiy mavzularning badiiy talqini adabiyotshunoslikda alohida e‘tiborga loyiqdir. Yozuvchi tarixiy voqealarni badiiy tarzda talqin qilishda o‘ziga xos uslub va yondashuvlarni qo‘llagan. Bu yo‘nalishda o‘rganiladigan birinchi aspekt – tarix va adabiyotning uyg‘unligi hamda ularning badiiy vositalar orqali o‘zaro bog‘lanishidir. Tarixiy haqiqatni aks ettirishda adabiyotshunoslar turli yondashuvlar taklif etgan, jumladan, realist, modernist va postmodernist uslublar. Luqmon Bo‘rixon o‘z ijodida aynan bu yo‘nalishlarni birlashtirgan holda tarix va badiiyatning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlagan. Luqmon Bo‘rixon asarlaridagi tarixiy mavzularning badiiy ishlanishini tahlil qilgan adabiyotshunoslar, uning ijodida o‘tmishning dramatik ko‘rinishlari va qahramonlarning ichki kechinmalari muhim o‘rin tutishini qayd etishgan. Bo‘rixon tarixiy voqealarni tashqi holat sifatida emas, balki inson ruhining chuqur qatlamlarini ochib beruvchi vosita sifatida talqin etadi. Shuning uchun, uning asarlaridagi tarixiy voqealar faqatgina bir qator hodisalar emas, balki ularning qahramonlari orqali o‘tmishning murakkab ruhiy holatlarini o‘zida aks ettiradi. Shu o‘rinda, adabiyotshunoslar G‘. Saidov va N. Karimov tarix va badiiyatning o‘zaro bog‘lanishi haqidagi fikrlarini ilgari surganlar.¹ Saidovning fikricha, tarixiy voqea va badiiyat bir-birini to‘ldiruvchi, har ikki soha o‘zaro muvozanatni saqlab, yangi tushunchalar yaratadi. Shu nuqtai nazardan, Luqmon Bo‘rixon o‘z asarlarida tarixiy realistik voqealarni badiiy kashfiyotlar bilan boyitib, o‘quvchiga yangi tafakkur imkoniyatlarini ochadi.² Karimov esa, adabiyotda tarixni badiiy talqin qilish jarayonida qahramonlarning ichki dunyosini chuqurroq tasvirlashning muhimligini ta‘kidlagan. Bo‘rixon aynan shu usul orqali tarixni o‘quvchi qalbida jonlantiradi va tarixiy shaxslarning ichki kechinmalarini aks ettirishga muvaffaq bo‘ladi. Luqmon

¹ Saidov, G. (2010). Tarix va adabiyot: O‘zaro bog‘lanish. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

² Karimov, N. (2005). Adabiyotshunoslik va tarix. Toshkent: Akademiya nashri.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

Bo‘rixonning badiiy uslubida psixologizm alohida ahamiyatga ega. ³A. G‘aniyevning “Adabiyotda psixologizm” nomli ishida ta’kidlanishicha, psixologizm adabiyotda insonning ichki holatini, ruhiy kechinmalarini va ularning qarorlarini aks ettirish orqali badiiy ijodning chuqur qatlamlarini ochib beradi. Luqmon Bo‘rixon psixologizmni o‘z asarida ustalik bilan qo‘llagan. Uning asarlarida tarixiy shaxslar nafaqat tashqi voqealar fonida, balki o‘z ichki olami va kechinmalari orqali talqin etiladi. Shunday qilib, tarixiy voqea va uning qahramonlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, ularning ichki ko‘ngil dunyosi orqali yanada boyitiladi. Bundan tashqari, adabiyotshunoslar G. Qo‘chqorov va ⁴T. Azizov o‘z tadqiqotlarida tarixiy voqealarni badiiy talqin qilishda dramatik strukturaning ahamiyatini ta’kidlaganlar. Ular badiiy adabiyotda dramatism va konfliktning mavjudligi, voqealarning rivojlanishi va qahramonlar o‘rtasidagi tarangliklarni kuchaytirish orqali tarixiy haqiqatni o‘tkazishning samarali usuli ekanligini ko‘rsatganlar. Luqmon Bo‘rixon asarlarini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, uning ijodida dramatik tuzilma va psixologik konfliktlar tarixiy haqiqatni yanada chuqurlashtiradi. Tarixiy shaxslar o‘rtasidagi konfliktlar, ular tomonidan qabul qilingan qarorlar, va ularning ichki kechinmalari orqali tarixni yangi badiiy kontekstda ko‘rish imkoniyatini yaratadi. Shu tariqa, Luqmon Bo‘rixon ijodining badiiy tahlilida uning tarixiy mavzularni talqin etishda psixologik va dramatik yondashuvlar, shuningdek, tarix va badiiyatning uyg‘unlashuvi muhim o‘rin tutadi. U adabiyotda tarixiy haqiqatni aks ettirishda yangi uslubiy yondashuvlarni yaratgan. Bo‘rixon asarlarida tarix faqat faktlar sifatida talqin qilinmaydi, balki ularni badiiy ko‘rinishlarda yangicha shakllantirish orqali o‘tmish va hozirgi zamon o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etadi.

Empirik tahlil. Luqmon Bo‘rixon ijodini ilmiy tahlil qilishda uning asarlaridagi badiiy uslublar, dramatik struktura va tarixiy mavzularni qayta talqin qilishda ishlatilgan badiiy vositalar muhim o‘rin tutadi. Yozuvchi tarixiy voqealarni faqat faktlar sifatida emas, balki zamonaviy estetik talablar asosida talqin qilgan. Bu empirik tahlil, asosan, uning asarlaridagi voqelikni badiiy jihatdan tushunish va qahramonlarning ichki dunyosini aks ettirishda qo‘llangan metodlarni o‘rganishga qaratilgan. Luqmon Bo‘rixon asarlarida tarixiy voqealar va shaxslar badiiy jihatdan chuqur dramatisatsiya qilingan. Yozuvchi tarixiy voqealarni faqat fakt sifatida taqdim etishdan chetlashib, ularni qahramonlarning shaxsiy iztiroblari va qarorlar qabul qilish jarayonlari bilan birlashtiradi. Badiiy tasvirlarda qahramonlarning ichki kechinmalari, ularning o‘zaro munosabatlari va tasavvurlari dramatik tarzda

³ G‘aniyev, A. (2000). Adabiyotda psixologizm. Toshkent: Adabiyot nashriyoti

⁴ Azizov, T. (2017). Dramatik struktura va tarixiy asarlar. Toshkent: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi.

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

o‘tkazilgan. Masalan, “Xalqning yig‘ilgan kunlari” asarida tarixiy voqealar faqat tashqi reallik sifatida ko‘rsatilmay, balki qahramonlarning psixologik holati va ularning qarorlaridagi murakkabliklar asosida yuzaga kelgan ichki konfliktlar orqali ochilgan. Yozuvchi, shu tarzda, tarixiy voqealarni badiiy drammatizm orqali yanada boyitadi va ular orqali zamonning ruhini yoritadi. Yozuvchi tarixiy voqealarni badiiy talqin qilishda reallik va badiiy tasavvurni uyg‘unlashtirishda ustalikka erishgan. “Inson va uning davri” asarida tarixiy shaxslar va voqealar haqidagi bilimlar, ilmiy va badiiy faktlarning uyg‘unlashuvi orqali o‘quvchiga yangi bir tarixiy qiyofa taqdim etiladi. Tarixiy voqealarning badiiy talqini, ularning kognitiv, hissiy va psixologik talqini bilan qo‘shilib, o‘tmish haqidagi aniq faktlarni zamonaviy tafakkurda yangicha o‘zlashtirishni imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuvda tarixiy haqiqatni aniq va obyektiv ravishda aks ettirishning o‘zi bilan birga, voqealar o‘rtasidagi dramatik va badiiy bog‘lanishlar muhim rol o‘ynaydi. Luqmon Bo‘rixon ijodida qahramonlarning psixologik tahlili ham o‘ziga xos o‘rin tutadi. Tarixiy shaxslar, uning asarlarida faqat tashqi voqelik orqali tasvirlanmaydi, balki ularning ichki dunyosi ham yoritiladi. Masalan, “Xalqning oxirgi qarori” asarida qahramonlarning ichki monologlari, qaror qabul qilish jarayonlari va psixologik holatlari asosida tarixiy kontekstni yanada chuqurlashtirishga erishilgan. Qahramonlarning ichki kechinmalari, ular tomonidan qilinayotgan tanlovlar va qarorlar, tarixiy voqealarning ichki jihatlari bilan uyg‘un tarzda ko‘rsatilgan. Bu usul, o‘quvchining qahramonlar bilan empatiya hosil qilishiga va ularning qiyinchiliklar va tanlovlar asosida ko‘rsatilgan psixologik holatlarini chuqur tushunishga yordam beradi. Luqmon Bo‘rixon tarixiy voqealarni yoritishda zamon va makon o‘lchamini badiiy talqin etishda muhim yondashuvni qo‘llaydi. Uning asarlarida tarixiy joylar, hodisalar va ijtimoiy sharoitlar o‘ziga xos badiiy makon sifatida ko‘rsatiladi. “O‘tgan zamonning izlari” asarida makon va zamon o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, voqealar rivojini ko‘rsatishda tasviriy vositalar orqali aniq ifodalanadi. Zamon va makonning o‘zgarishi va tarixiy voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlik, asarlarning badiiy tuzilishiga bevosita ta’sir qiladi. Yozuvchi, zamon va makonning muayyan vaqtinchalik o‘lchamlari orqali tarixiy jarayonlarni chuqurroq aks ettiradi, bu esa o‘quvchiga tarixni nafaqat fakt sifatida, balki haqiqiy hayotiy hodisa sifatida tushunishga imkon beradi. Luqmon Bo‘rixon ijodi nafaqat badiiy tomondan, balki o‘quvchining tarixni idrok etishdagi ahamiyati bilan ham alohida e’tiborga loyiqdir. Yozuvchi tarixiy voqealar va shaxslar o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘quvchiga yangi bir tafakkur nuqtai nazaridan taqdim etadi. O‘quvchilar bu asarlarda voqealar va qahramonlar bilan yuzma-yuz kelsalar ham, ularning tarixiy reallikdagi o‘rnini va ularning tarixiy jarayonlarga ta’sirini to‘liq tushunishga yordam beradigan

“IZLANISH SAMARALARI”

№9 mavzusidagi respublika an’anaviy ilmiy-nazariy anjumani

badiiy va psixologik tahlilni olishadi. Bu aspekt, tarixiy asarlar va badiiy tasvirlar o’rtasidagi chuqur bog‘lanishni ta’minlaydi va o’quvchining tarixga nisbatan yangicha qarashlarini shakllantiradi. Luqmon Bo‘rixon ijodidagi tarixiy mavzularni badiiy talqin qilish uslubi, reallik va badiiy tasavvurni uyg‘unlashtirish, qahramonlar psixologiyasini chuqur tahlil qilish va zamon-makon munosabatlarini o‘rganish orqali adabiyotda yangi metodologik yo‘nalishlarni yaratdi. Yozuvchining tarixiy mavzularni badiiy ishlashda ko‘rsatilgan metodlar adabiyotshunoslikda tarix va badiiylikning uyg‘unligini yangi darajaga olib chiqdi.

Xulosa. Luqmon Bo‘rixon ijodi o‘zbek adabiyotida tarixiy mavzularni badiiy talqin qilishda yangi yondashuvlarni yaratgan. Yozuvchi o‘z asarlarini yozishda tarix va badiiyat o‘rtasida mustahkam bog‘liqlik o‘rnatib, o‘tmish voqealarini faqat faktlar sifatida emas, balki inson ruhining ichki qatlamlari va psixologik holatlari orqali tasvirlagan. Tarixiy voqealar va shaxslarning badiiy talqini ularning ichki dunyosini, kechinmalarini, qarorlar qabul qilish jarayonlarini chuqurroq aks ettirishga xizmat qiladi. Bo‘rixonning asarlaridagi dramatik struktura va psixologik tahlil orqali tarixiy voqealar o‘rtasidagi taranglik va konfliktlar yangi badiiy haqiqatni yuzaga keltiradi. Bo‘rixon ijodidagi tarix va badiiyat uyg‘unligi adabiyotshunoslikda yangi estetik yondashuvni taqdim etadi. Tarixiy mavzularni badiiy yondashuv bilan birlashtirish, asarlarda tarixiy haqiqatni estetik vositalar orqali jonlantirish yozuvchining badiiy mahoratini yuksaltiradi. Shuningdek, tarixiy shaxslar va voqealar o‘rtasidagi psixologik aloqalarni chuqur tahlil qilish orqali yozuvchi, o‘quvchiga o‘tmish haqidagi yangi tasavvur yaratadi. Shu bilan birga, Bo‘rixon asarlariga xos bo‘lgan dramatism va konfliktlar, tarixiy voqealarni badiiy talqin qilishda o‘ziga xos uslubiy xususiyatlarni ochib beradi. Umuman olganda, Luqmon Bo‘rixon ijodi o‘zbek adabiyotidagi tarixiy mavzularni badiiy talqin etishning yangi yo‘nalishini shakllantirgan va bu yo‘nalish adabiyotshunoslikda davomli tadqiqotlar uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘aniyev, A. (2000). Adabiyotda psixologizm. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
2. Saidov, G. (2010). Tarix va adabiyot: O‘zaro bog‘lanish . Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Karimov, N. (2005). Adabiyotshunoslik va tarix . Toshkent: Akademiya nashri.
4. Azizov, T. (2017). Dramatik struktura va tarixiy asarlar. Toshkent: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi.